

УДК 327.5:355.02

*Літвін Л. А., Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля*

МОДЕЛІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Метою роботи є проаналізувати моделі національної безпеки провідних держав світу, вивчити досвід іноземних держав у забезпеченні ефективної реалізації національної безпеки. Розглянуті такі моделі національної безпеки держав як модель світового панування, регіонального лідерства, ядерного стримування, нейтральну і колективну моделі. Охарактеризовані особливості цих моделей. Зазначено, що вивчення особливостей світових моделей національної безпеки надасть змогу виробити оптимальну модель національної безпеки для сучасної української державності.

Також розглянуті більш конкретні можливі моделі національної безпеки України, запропоновані українськими дослідниками. Окреслені чотири варіанти стратегічного вибору можливої моделі національної безпеки для України: неприєднання / нейтралітет; європейська інтеграція без членства в НАТО (так звана «фінляндизація»); двосторонні союзи та субрегіональне партнерство; вступ до НАТО.

Зазначено, що на даному етапі розвитку національна безпека української держави не належить до вищезазначених моделей у чистому вигляді. Національну безпеку України доречно віднести до гібридної моделі. На сучасному етапі Україні необхідно чітко визначитися з моделлю національної безпеки.

Ключові слова: національна безпека, модель національної безпеки, національна безпека України.

Сучасні геополітичні та внутрішньодержавні процеси вимагають від держав мистецтва поєднання суверенітету й незалежності та глобалізаційного виміру міжнародних відносин, активної дипломатичної діяльності, консенсусу. Тут визначальну роль відіграє таке явище як національна безпека. Саме національна безпека слугує орієнтиром у зовнішній політиці та збереженні національної ідентичності.

Без реалізації основ національної безпеки держава припиняє своє становлення й існування як самостійний політичний інститут і актор на міжнародній арені, не можуть розвиватися та реформуватися окремі сфери життя суспільства. Конфлікт, що триває на сході України протягом останнього часу, економічна та політична нестабільність, відсутність консенсусних практик, ризику соціального вибуху є прямим свідченням того, що реалізація та збереження основ національної безпеки української держави є неефективними.

Історична світова практика надає можливість розглядати певні моделі національної безпеки, що були відпрацьовані провідними державами протягом свого розвитку. Вивчення особливостей світових моделей національної безпеки надасть змогу виробити оптимальну модель національної безпеки для сучасної української державності. В цьому полягає актуальність даного дослідження.

Метою дослідження є проаналізувати моделі національної безпеки провідних держав світу, вивчити досвід іноземних держав у забезпеченні ефективної реалізації національної безпеки.

Сучасні українські наукові школи мають певні доробки з приводу моделей національної безпеки. Так, відомий український дослідник В. Ліпкан ґрунтовно розглядає складові національної безпеки, питання управління останньою, пропонує інноваційні технології забезпечення національної безпеки. О. Коломієць аналізує концепції та моделі національної безпеки багатьох держав світу (таких як США, Великобританія, Китай, Бразилія, Румунія та інші), розглядає їх характеристики та пропонує класифікацію моделі національної безпеки країни, а також оцінку її стратегії в якості можливої загрози національній безпеці України, вивчає особливості системи міжнародної безпеки в умовах глобалізації.

Інший відомий дослідник Г. Почепцов розглядає основи національної безпеки України, інформаційну безпеку та інформаційні війни як складову національної безпеки. Фундаментальних питань національної безпеки торкаються в своїх працях і такі українські

дослідники як М. Ожеван, О. Литвиненко, О. Хилько, В. Ціватий, Л. Чекаленко та інші.

При цьому залишається відкритим питання забезпечення ефективної національної безпеки України, для чого необхідні вивчення та системний аналіз моделей національної безпеки, а також обґрунтування можливості використання певних моделей для сучасної дійсності України.

У Законі України «Про основи національної безпеки» дається визначення поняття національної безпеки: національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини, громадянина, суспільства, держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, захисту інформації, ліцензування, промисловості та сільського господарства, транспорту та зв'язку, інформаційних технологій, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам [1].

Модель національної безпеки можна розглядати як сукупність концептів, мотивів, а також заходів і процедур, що забезпечують той чи інший рівень функціонування національної безпеки держави.

Український дослідник О. Коломієць пропонує розглядати безпекові моделі на глобальному, регіональному та національному рівнях. У свою чергу на національному рівні безпекові моделі дослідник розподіляє на модель світового панування, регіонального лідерства, ядерного стримування, нейтральну і колективну моделі [2, с. 3].

Так, національна безпека моделі світового панування характеризується такими особливостями як: стратегія демонстрації військової потужності; адекватний рівень фінансування оборонно-безпекового комплексу; сильна економіка, високий рівень життя; відповідний рівень економічної та інформаційної безпеки; орієнтація на збереження й зміцнення домінуючих позицій; позиція «стримуючого потенціалу»; теза «хочеш миру, готуйся до війни»; реалізація програми «Партнерство заради миру»; участь у воєнно-політичних блоках; постійний моніторинг та протидія загрозам регіональній та світовій безпеці; розповсюдження власних цінностей; відповідний рівень дипломатичної майстерності; важливим інструментом реалізації національної безпеки є розвідка та контррозвідка. Модель національної безпеки світового панування притаманна таким державам як Великобританія та США.

Основним завданням національної безпеки моделі регіонального лідерства є політичне домінування в певному регіоні, а також функціонування як один із полюсів у багатополлярному світі. Стратегія національної безпеки за цією моделлю характеризується достатнім рівнем фінансування оборонно-безпекового комплексу; партнерськими відносинами з іншими державами; підтриманням високого технологічного потенціалу; підтримкою миру в регіоні; орієнтацією на демократичну та консенсусну взаємодію. Модель національної безпеки моделі регіонального лідерства притаманна таким державам як Бразилія, Франція та іншим.

Основною характеристикою національної безпеки моделі ядерного стримування є дотримання стратегії ядерного стримування. Ядерне стримування – запобігання будь-яких дій противника за допомогою загрози застосування ядерної зброї. Під заборону мається на увазі, що володіння ядерною зброєю будь-якою країною викликає страх інших і отже гарантує їй безпеку і захист від нападу агресорів. Інші характерні особливості національної безпеки за цією моделлю є тотожними з особливостями національної безпеки моделі регіонального лідерства. Модель національної безпеки моделі ядерного стримування притаманна таким державам як Китай, Пакистан, Індія та іншим (стратегії національної безпеки цих держав можна віднести також і до моделі регіонального лідерства).

Національна безпека держави за нейтральною моделлю характеризується наступними особливостями: забов'язання не втручатися в буд-які війни, не вступати до воєнно-політичних блоків, покладання на внутрішні воєнно-політичні сили, але партнерство з міжнародними організаціями та воєнно-політичними блоками; відмова від розміщення військових баз на території держави; виступ проти зброї масового знищення; партнерство та співробітництво з іншими державами; достатній рівень фінансування оборонно-безпекового комплексу; адекватний рівень економічного розвитку. Така модель притаманна Фінляндії, Швеції, Швейцарії, Австрії.

Національна безпека держав за колективною моделлю ґрунтується на ідеї загального розвитку групи держав або держав світу. Наприклад, національну безпеку таких держав як Італія й Німеччина вважають колективною в рамках НАТО та Європейського Союзу. Характерними особливостями національної безпеки держав за цією моделлю є ліберальний підхід до міжнародних відносин, глобальний транснаціоналізм, пріоритет закону над силою, апелювання до таких засад міжнародної безпеки як демократичність та колективність.

У Проекті «Стратегічний вибір: основні моделі національної безпеки та зовнішньої політики України» розглянуті більш конкретні можливі моделі національної безпеки. Представлені для порівняння чотири варіанти стратегічного вибору моделі безпеки: неприєднання / нейтралітет; європейська інтеграція без членства в НАТО (так звана «фінляндизація»); двосторонні союзи та субрегіональне партнерство; вступ до НАТО [4]. У всіх моделях за цим переліком є як позитивні, так і негативні риси. Автори Проекту схиляються до моделі євроатлантизму, але дана модель потребує довготривалої підготовки, якісних змін.

Таким чином, розглянута класифікація є досить ґрунтовною та змістовною й дозволяє зробити висновок, що на даному етапі розвитку національна безпека української держави не належить до вищезазначених моделей у чистому вигляді. Національну безпеку України, як і політичний режим, доречно класифікувати як гібридну. Так, рівень воєнно-економічного розвитку України не дозволяє віднести її національну безпеку до моделі світового панування та регіонального лідерства. Модель неприєднання для України є раціональним і ефективним вектором розвитку, але лише в тому випадку, якщо держава є об'єктивно суверенним і незалежним актором на міжнародній арені, самостійним суб'єктом прийняття рішень. Тому наразі більшість дослідників схиляється до колективної моделі національної безпеки. Модель регіонального лідерства може стати стратегічною ціллю розвитку національної безпеки. Для цього необхідно вирішити внутрішньополітичні й економічні проблеми, забезпечити територіальну й національну єдність, впровадити консенсусну модель взаємодії, забезпечити ефективність оборонно-безпекового комплексу тощо.

На сучасному етапі Україні необхідно чітко визначитися з моделлю національної безпеки в стратегічному й тактичному сенсі з урахуванням національних особливостей, ґрунтовних питань та синергетичних чинників, що є перспективою подальшого дослідження.

Використана література:

1. Закон України «Про основи національної безпеки» №964-IV від 19.06.2003 р. зі змінами від 07.08.2015 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/964-15>
2. Коломієць О. В. Особливості системи міжнародної безпеки в умовах глобалізації : Автореф. дис... д. політ. наук: 23.00.04 / Олег Валерійович Коломієць; Одеса, Нац. ун-т «Одеська юридична академія». – Одеса, 2015. – 38 с.
3. Коломієць О. В. Концепт міжнародної безпеки в контексті глобалізації : [монографія] / О. В. Коломієць. – К. : Вид-во КиМУ, 2013. – 427 с.
4. Ліпкан В. А. Національна безпека України : [навчальний посібник] [Електронний ресурс] / Володимир Анатолійович Ліпкан. – Режим доступу : <http://westudents.com.ua/knigi/368-nationalna-bezpeka-ukrani-lipkan-va.html>
5. Національна безпека Великобританії – стратегія демонстрації військової потужності [Електронний ресурс] // Військова панорама. – Режим доступу : <http://wartime.org.ua/1861-nationalna-bezpeka-velikobritaniyi-strategya-demonstraciyi-vyskovoyi-potuzhnost.html>
6. Ниязов Х. Национальная безопасность и национальные интересы: взгляд из Запада и США / Х. Ниязов // Гілея : науковий вісник : Збірник наукових праць. – 2017. – Вип. 117. – С. 295 – 300.

7. Сайт Центру Разумкова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://razumkov.org.ua/>

8. Стратегічний вибір: основні моделі національної безпеки та зовнішньої політики України / Центр дослідження міжнародних відносин за підтримки The Black Sea Trust for Regional Cooperation of the German Marshall Fund [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://cs.cirs.kiev.ua/images/stories/2014/Strategychni_alternatyvy.pdf

Литвин Л. А. Модели национальной безопасности: опыт для Украины.

Целью работы является проанализировать модели национальной безопасности ведущих государств мира, изучить опыт иностранных государств в обеспечении эффективной реализации национальной безопасности. Рассмотрены такие модели национальной безопасности государств как модель мирового господства, регионального лидерства, ядерного сдерживания, нейтральную и коллективную модели. Охарактеризованы особенности этих моделей. Отмечено, что изучение особенностей мировых моделей национальной безопасности позволит выработать оптимальную модель национальной безопасности для современного украинского государства.

Также рассмотрены более конкретные возможные модели национальной безопасности Украины, предложенные украинскими исследователями. Указаны четыре варианта стратегического выбора возможной модели национальной безопасности: неприсоединения / нейтралитет; европейская интеграция без членства в НАТО (так называемая «финляндизация»); двусторонние союзы и субрегиональное партнёрство; вступление в НАТО.

Отмечено, что на данном этапе развития национальная безопасность украинского государства не относится к вышеупомянутым моделям в чистом виде. Национальную безопасность Украины уместно отнести к гибридной модели. На современном этапе Украине необходимо чётко определиться с моделью национальной безопасности.

Ключевые слова: национальная безопасность, модель национальной безопасности, национальная безопасность Украины.

Litvin Liliya A. National Security Models: Experience for Ukraine.

The aim is to analyze models of national security leading powers of the world to study the experience of foreign countries in ensuring the effective implementation of national security. Such models are considered national security of a model of world domination, regional leadership, nuclear deterrence and collective neutral model. The features of these models. It is noted that the study of global patterns of features will allow national security to develop an optimal model of national security for the modern Ukrainian state.

Also considered a possible model specific national security of Ukraine, Ukrainian researchers suggested. Outlined four possible strategic choice possible model for the national security of Ukraine: non-alignment / neutrality; European integration without NATO membership (so-called "finlandization"); bilateral and sub-regional partnership alliances; NATO.

It is noted that at this stage of development of Ukrainian national security state does not belong to the above models in its pure form. Ukraine's national security is appropriate to include hybrid models. At present, Ukraine needs to clearly define the model of national security.

Key words: national security, the model of national security, the national security of Ukraine.